

Människor, möten, minnen – ett samarbetsprojekt i Klippans kommun 2006-2008

av Karin Sjöberg

Foto: Karin Sjöberg

Inledning

”- Har ni haft en sån här någon gång när ni var barn? frågar Ingela, personal på äldreboendet Ljungåsen i Östra Ljungby. Hon visar fram en hemmagjord cykelsmatträ för en grupp äldre personer som samlats för att ta del av sakarna i minneslådan ”Barndom”.

- Nej, vad är det?, svarar Ivar, en av de boende. Jag kan ju nästan inte se?

- Nej, men du kan känna på den, svarar Ingela, och låter Ivar känna på smattran.

Ivar skakar på huvudet. Nej det var inget som Ivar använt som barn.

- Jo men såna där smattror gjorde jag och min bröder när vi var små, tillägger Majvi som också arbetar på äldreboendet. Det blev ett väldigt ljud när man cyklade. Minns ni er första cykel?

- Jag hade en sparkcykel en gång, svarar Ivar. Jag och min kompis råkade ut för en olycka med den, vi ramlade och gjorde oss illa. Jag har förresten råkat riktigt illa ut. Jag var lastbilschaufför tidigare och råkade då ut för tre riktigt svåra olyckor, men jag hade sån där änglavakt som man brukar säga.

- Men du då Asta minns du din första cykel? frågar Majvi.

- Nej, svara Asta. Men jag kommer ihåg att jag hade en rostig gammal cykel som jag fått från cykelhandlaren här i byn.

- Fanns det en cykelhandlare här? undrar Majvi.

- Ja, han både lagade och sålde cyklar eller hur Inga? Inga nickar instämmande. Han hade en verkstad uppåt gatan och jag tror huset fortfarande finns kvar. Men jag minns när min syster fick en ny fin cykel. Vi var åtta syskon i familjen förresten. Men det var i alla fall på en av brandkårsföreningens fester här i byn. Något år lottade de ut cyklar och min syster vann. Hon blev så glad.”

Citat återger ett av de samtal som uppstått inom äldreomsorgen i samband med användandet av en minneslåda. Samtalet exemplifierar på ett bra sätt vad reminiscensarbete kan vara, men även vad samarbetsprojektet *Människor, möten, minnen* i Klippans kommun har handlat om, det vill säga att skapa möten mellan människor med minnena i centrum.

Foto: Karin Sjöberg

Reminiscensmetoden

Återerinring och förmedling av tidigare upplevelser är inte något planlöst prat för att slå ihjäl tiden. Reminiscens är en användbar och nödvändig aktivitet. Den representerar ett skans, ett försvar mot angrepp på den egna identiteten, på en tidpunkt och en tröskel av livet där känslor av egen identitet, egenvärde och självbestämmande är allvarligt hotade (Heap 1995: 124).

Inom äldreomsorgen används idag begreppen "reminiscens" och "reminiscensarbete" som betyder att man "drar sig till minnes" eller "tänker högt om gamla tider. Det innebär att reminiscens är både processen att minnas och metoden med vilken man aktivt utforskar och stimulerar människors minnen och livsberättelser.

Metoden är väl beprövad och grundar sig i tanken om att alla människor, oavsett ålder, bär på minnen som ibland gör sig påmind mer eller mindre och att det vid högre ålder finns en tendens att minnena pockar på uppmärksamhet (Gynnerstedt & Schartau 2007:5ff).

Människan anses, enligt psykologen Erik Homburger Erikson, genomgå olika stadier i livet, där varje stadium innebär en uppgift att lösa. När människan når slutfasen av sitt liv uppstår ett behov av att utvärdera sitt liv genom att dra sig till minnes hur det än gång var. Målet är att acceptera det liv man levt för att på så sätt kunna acceptera sitt eget åldrande och kommande död (Heap 1995:118ff). Robert Butler menar istället att människan gör en "life review", en återblick på livet eller en sorts inventering av sitt liv i syfte att upprätthålla sin egen identitet och självkänsla. Vidare poängteras vikten av att alla människor ska ses som individer med resurser i form av unika livserfarenheter och livshistorier (Gynnerstedt & Schartau 2007:14).

Processen att minnas anses spela en betydelsefull roll i åldrandet och kan därför, menar många forskare, användas som ett nyttigt redskap i mötet med äldre. Med hjälp av reminiscensarbete får de äldre en möjlighet att berätta vem man är eller en gång har varit, vilket bland annat kan medföra ökad självkänsla. Samtidigt innebär det att det skapas en större förståelse hos personalen för den enskilde. Arbetet ger både vårdtagare och personal social stimulans och bidrar till "goda samtal".

Motiv och mål för reminiscensarbete kan således variera. Det kan ses som en social och underhållande aktivitet eller förknippas med terapi och förändringar. Metoden kan också användas för att ta tillvara berättelser om flydda tider och händelser. Intresset för reminiscens hör samman med ett allmänt ökat intresse för muntligt historieberättande och lokal historia både inom forskning och vid våra kulturarvsinstitutioner (Gynnerstedt & Schartau 2007).

Foto: Karin Sjöberg

Metoden som används inom reminiscensarbete är så kallade "triggers" eller minnesväckare. Det kan vara alltifrån föremål, fotografier och texter till smaker, fysiska miljöer, dofter, smaker och ljud (Isacs & Wallskär 2004:9). Triggers går säkert att finna på många håll, men kulturarvsinstitutionerna har goda förutsättningar att spela en betydelsefull roll.

På museer, arkiv, hembygdsföreningar och bibliotek finns föremål, miljöer, fotografier, dokument, föremål och minnen, men också personer med olika kompetenser rörande kulturarv och minne. Dessa institutioner och föreningar har till uppgift att förvalta, dokumentera och samla in kulturarv, men också att förmedla kulturarvet. I detta ryms möjligheter att använda kulturarvet i reminiscensarbete.

Bakgrund

Sedan ett par år tillbaka driver Region Skåne enheten *Kultur i vården* i samarbete med *Kommunförbundet Skåne*. Verksamheten springer ur forskning som pekar på ett samband mellan kultur och hälsa. Kultur i vården ger ökad livskvalitet för vårdtagarna samtidigt som personalen erbjuds bättre arbetsmiljö. Syftet med regionens och kommunförbundets verksamhet är därför att sprida kunskap om, inspirera och initiera till satsningar på området. Under åren 2006-2007 arrangerade man exempelvis en fortbildning för regionen kulturpedagoger där bland annat Skånes Arkivförbundet och Skånes hembygdsförbunds pedagoger deltog. En uppgift inom fortbildningen var att skapa ett framtida projekt (Rapp 2008).

Skånes Arkivförbund och Skånes hembygdsförbund är regionala institutioner med uppdrag att initiera och driva kulturpedagogisk verksamhet i de skånska kommunerna.

Syfte och mål

Med detta som bakgrund, tillsammans med tidigare erfarenheter av samarbete, initierade Skånes Arkivförbund och Skånes hembygdsförbund projektet *Människor, möten, minnen – ett samarbetsprojekt i Klippans kommun* med stöd från Kultur i vården. Syftet var att pröva och utveckla nya lokala samarbetsmodeller inom en kommun där både institutioner, förvaltningar och ideella organisationer ingick. Det handlade om att göra en specifik kultursatsning för äldreomsorgen med arkiv och hembygdsföreningar som lokala resurser. Ett konkret mål i arbetet var att skapa minneslådor, men också att sprida idéer till vårdskolan i Klippan.

Foto: Karin Sjöberg

I projektet ingick även representanter från fritis- och kulturförvaltningen, socialförvaltningen kommunarkivet, vårdprogrammet vid Klippans gymnasieskola, *Klippans hembygdsförening*, *Riseberga-Färingtofta hembygdsförening*, *Östra Ljungby* och *Källna socknars hembygdsförening*. Tillsammans utgjorde vi en arbetsgrupp som under projektets gång hade kombinerade studie- och arbetsmöten vid respektive förening eller institution. Besöken gav deltagarna möjlighet att lära känna varandras verksamheter och vid förekommande fall samlingar. Vidare arrangerades möten och fortbildningar för äldreomsorgspersonal och elever på omvårdnadsprogrammet. Dessutom utformades minneslådor.

Ett mål var att pröva hur projektet skulle kunna integreras i vård- och omsorgsprogrammet på gymnasiet. Två klasser involverades i projektet. Pedagogerna vid arkivförbund och hembygdsförbundet besökte klasserna och visade genom olika praktiska övningar på vilka sätt kulturarvsinstitutionerna kan utgöra en resurs inom äldreomsorgen. Därefter fick eleverna göra studiebesök på Klippans kommunarkiv respektive *Åby museum*, Klippans hembygdsförenings museum. Vidare fick eleverna i uppgift att utifrån föremål, dokument eller fotografier skriva ner sina egna och andras minnen.

En nyttig erfarenhet från denna del av projektet var att engagemanget inte var så stort som förväntat, framförallt inte bland lärarna. Orsaken var förmodligen att projektet var dåligt

förankrat bland lärarna. Kanske upplevde dessa att projektet var något som plötsligt kom både "uppifrån" och "utifrån" samtidigt som de hade ganska vaga kunskaper om Kultur i vården.

Samarbetet gav trots allt också upphov till positiva erfarenheter och idéer kring hur kulturarvsinstitutioner och reminiscensarbete skulle kunna utgöra en tillgång i undervisningen på gymnasieskolans omvårdnadsprogram.

Fortbildning för kulturpiloter

Foto: Karin Sjöberg

För att förankra projektet bland personalen inom äldreomsorgen arrangerade arbetsgruppen hösten 2007 en särskild inspirationsträff på Åby museum. Till mötet kom ett 20-tal personer från äldreboenden i Klippans kommun. Dessa hade valts ut att fungera som så kallade kulturpiloter. Gästföreläsare var Catharina Kåberg, kultursekreterare i Uppsala kommun, som har producerat ett 30-tal minneslådor för äldreomsorgen. Under våren 2008 reste arbetsgruppen tillsammans med kulturpiloterna på en studieresa till Mölndals museum och Lackarebäckens äldreboende i Mölndals stad. Här har man under många år arbetat aktivt med reminiscens utifrån de teoretiska tankegångar som nämndes inledningsvis. I Mölndal har man byggt upp reminiscensmiljöer på Lackarelängans äldreboende, samt skapat minneskorgar med föremål och bilder av olika slag. Man har även arrangerat fortbildningskurser på museet för äldreomsorgspersonal kring minnen och kulturarv (*Att hitta hem – En liten skrift om reminiscensmetoden, Mölndals stad, Vård och omsorg, 2008*).

För kulturpiloternas räkning inköptes facklitteratur som placerades på respektive äldreboende; *Minnenas galleri. Om minnesskåp och kulturarv* av Kerstin Gunnemark (2004), *Bilder av ett sekel*, Skånes hembygdsförbunds årsbok 2000 (red Kerstin Arcadius), *Krumelurer i arkiven – en pedagogisk resurs* av Karin Sjöberg, Skånes Arkivförbund (2007), *Boken om Ljungbyhed*, Riseberga Färingtofta hembygdsförening), *Bygdebladet* (medlemsblad Klippans hembygdsförening), samt *Rötter* (medlemstidning Östra Ljungby Källna socknars hembygdsförening).

Minneslådor

Inom ramen för projektet i Klippan producerades sex större minneslådor med teman såsom *Jul, Barndom, Nöje, Tvätt, Kaffe och Skomakeri* och två mindre temalådor: *Semester* och *Skola*. Lådornas innehåll består bland annat av äldre föremål, CD-skivor, böcker, kopior av äldre fotografier, dokument och minnesberättelser samt en pärm med tips och idéer till samtal och aktiviteter för personalen.

Foto: Pia Sander

Foto: Pia Sander

Att skapa minneslådor, korgar eller skåp är en välbeprövad metod. Ett sådant gott exempel utgörs av de minnesskåp som gjorts i Göteborgsstadsdelen Linnéstaden i samarbete mellan stadsdelsbiblioteket, äldreomsorgen och Göteborgs universitet. Man poängterar att minnesskåpen skiljer sig från de traditionella "museilådorna", även om de har gemensamma drag. Minnesskåpens främsta syfte är att väcka minnen och reflektion för de som använder dem snarare än att förmedla kulturhistorisk kunskap (Gunnemark 2004:19).

Enligt Catharina Kåberg är minnelådor bra och konkret arbetsredskap för samtal och minnen:

Man sätter sig ner, öppnar på locket och börjar samtala. Det handlar om att ta till vara de gamlas erfarenheter och minnen. Lådorna fungerar även bra för dementa - nyckeln som öppnar minnet kan vara en gammal pryl (*DIK-forum* 8/05).

När det gällde uppbyggandet av lådorna i Klippan förde arbetsgruppen många diskussioner kring både innehåll, funktion och utformning. Syftena med lådorna i Klippan överensstämmer väl med ovan nämnda, med det finns också en ambition att det lokala innehållet ska väcka ett intresse och ökad kunskap hos personalen om den lokala historien.

För att uppnå detta innehåller lådorna i så stor utsträckning som möjligt material från privatpersoner, arkiv, och hembygdsföreningar med lokal förankring. Ur Klippans hembygd-förening stora fotosamling *Blomgrensbilder* hämtades gamla fotografier. Kommunarkivet i Klippan bidrog med kommunala handlingar rörande skola och barnkolonier. På Skånes Arkivförbund och Folklivsarkivet i Lund kopierades minnesberättelser med anknytning till trakten. Lunds Universitetsbiblioteket lät kopiera äldre artiklar och annonser från lokala tidningar. Utöver detta spelade representanter från hembygdsföreningarna en stor roll i insamlandet av relevant material. De bidrog med personliga föremål, minnen och fotografier både från sig själva och andra. Lådorna fylldes även med saker som tilltalar flera sinnen, exempelvis parfym, kryddor och såpa, men även ljud från musik, radiosändningar och speldosor.

Lådorna var under 2008 på turné hos de olika äldreboendena i Klippan där de användes och utvärderades av kulturpiloterna. Turnéplanen gjordes upp av kommunarkivarien som även fortsättningsvis kommer att ansvara för distributionen och översynen av lådorna.

Utvärdering

Foto: Karin Sjöberg

Skånes Arkivförbund och Skånes hembygdsförbund har gjort en utvärdering av projektet med både kulturpiloter och arbetsgrupp. Det har skett i form av enkäter och samtal. Responsen har varit övervägande positiv. Minneslådorna har, enligt kulturpiloterna fungerat i enlighet med syftet. De har bidragit till att få igång goda samtal mellan vårdtagare och personal. Lådorna har dessutom gjort det enklare för dem att finna ett ämne att samtala kring. Innehållet i lådorna har, annorlunda uttryckt, väckt intresse och nyfikenhet hos både kulturpiloter och vårdtagare. Från de senare kommer följande kommentarer: "Det finns så mycket man känner igen och som väcker minnen" och de "väcker intresse för gamla grejor och minnen". Kulturpiloterna uppskattade att få ta del av de äldres berättelser, det var: "Härligt att få ta del av de äldres historia!", men också att få "vetskap om "hur de gamla har

haft det förr i tiden” och om ”hur det var innan vår tid”. Arbetet med lådorna har genererat nya idéer och aktiviteter på boendena.

Arbetsgruppen är också mycket nöjda med minneslådorna, men inser samtidigt att kulturpiloterna skulle ha varit mer involverade i produktionen av dessa. Trots att kulturpiloterna kontaktades i ett relativt tidigt skede så har minneslådorna inte riktigt fått den förankring hos övrig personal som vore önskvärd. Likaså var det flera som uttryckte besvikelse över att projektet inte riktigt föll i god jord inom vårdprogrammen. Men det övergripande intrycket är positivt. Särskilt poängteras det goda samarbete som uppstått mellan förvaltningar, institutioner och ideella föreningar på lokalt och regionalt plan. Samarbetet har skapat nya nätverk, lett till nya inblickar och kunskaper om varandras verksamheter, vilket i sin tur ökat möjligheterna för kompetens- och resursutbyte i framtiden. Kommunarkivarien menar att projektet gjort det möjligt att ”lyfta arkivet lite” och att man har hittat nya sätt att använda arkivet. Mötet med vårdgymnasiet och hembygdsföreningarna gav också idéer och uppslag till hur man kan lägga upp visningar för både allmänhet och skolelever.

Projektet kommer att leva vidare med hjälp av kommunarkiven tillika kultursekreteraren och Klippans kommuns äldrepedagog. Tillsammans med kulturpiloter och hembygdsföreningar ska de arbeta vidare med att förankra och utveckla minneslådorna inom Klippans kommuns äldreboenden.

Slutsatser

Erfarenheterna av projektet visar att både arkiv och hembygdsföreningar kan vara lokala resurser i reminiscensarbete både inom äldreomsorg och vid vårdutbildningar. Samlingarna kan användas som pedagogiska verktyg för att väcka minnen och skapa ”goda” samtal, men också att ge ett ökat intresse hos elever och personalen för livshistorier och den lokala historien. Inom ramen för Skånes Arkivförbunds- och Skånes hembygdsförbunds verksamhet kommer vi även fortsättningsvis att intressera oss för liknande lokala Kultur i vården projekt.

Foto: Karin Sjöberg

Källor:

Att hitta hem – En liten skrift om remiscensmetoden. Mölndals stad: Vård och omsorg, 2008.

Gunnemark, Kerstin 2004: *Minnenas Galleri – om minneskåp och kulturarv.* Oskarshamn: Carlssons bokförlag.

Gynnerstedt, Kerstin & Scartau, Mai-Brith 2007: *Remiscens-metoden tillämpad i äldreomsorgen.* Malmö: Studentlitteratur.

Heap, Ken 1995: *Samtal med äldre.* Stockholm.

Isacs, Lotta & Wallskär, Helene 2004: *Låt minnena leva – en handbok i reminiscensmetoden.* Växjö: Gothia.

Nilsson, Göran: "Kulturens betydelse i vården kan inte överskattas". *DIK-forum*, 8/05.

Rapp, Birgitta 2008: *Fortbildning för kulturpedagoger och museianställda för bättre vård. Ett utbildningsprojekt för att initiera samarbete mellan museisektorn och vårdsektorn i Region Skåne under 2006-2007.* Rapport från Kultur Skåne och Kommunförbundet Skåne.

Sander, Pia och Sjöberg, Karin 2003: "Vägar till lokal historia. ABM Hässleholm – ett samarbetsprojekt mellan arkiv, bibliotek, hembygdsföreningar och skola". I *Levande läromedel, Rapport om utbildning 3/2006.* Roger Johansson och Lars Berggren (red.) Malmö: Malmö högskola.

Otryckta källor

Utvärderingsenkäter inom ramen för *Kultur i vården* projektet *Människor, möten, minnen – ett samarbetsprojekt i Klippans kommun.* Förvaras på Skånes Arkivförbund och Skånes hembygdsförbund